

LUNDS BRYGGERI-

AKTIEBOLAG.

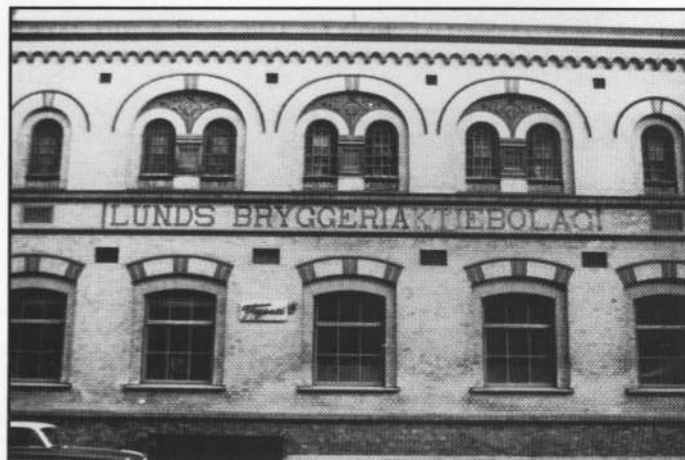
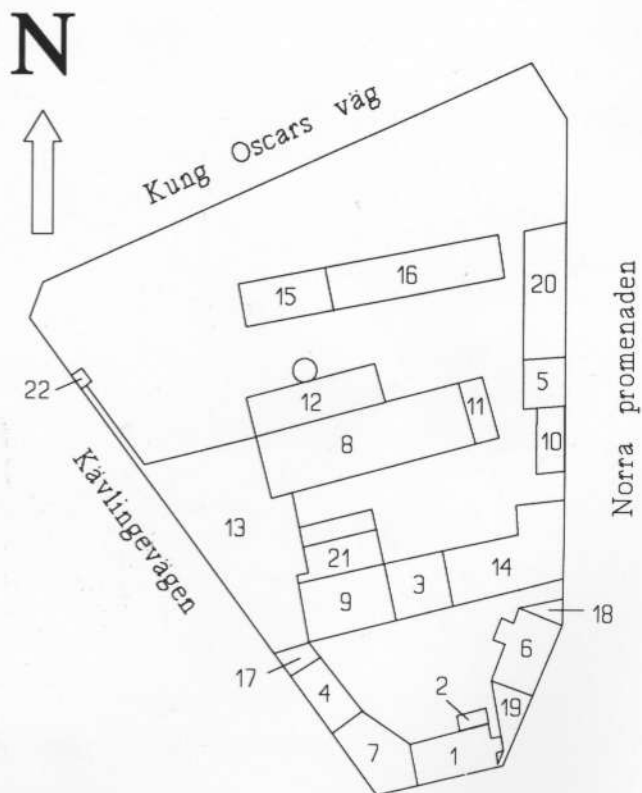
**K Arne
Blom**

Det gamla bryggeriet med källaren Tre Tunnor
och Oscar Antonssons muralmålningar

BERA

Samtliga bryggeriets byggnader före rivningen 1978. Byggnaderna 1, 2, 4, 6, 7, 17, 18, 19, 22 är ej rivna.

1. Bostadshus, bottenvåning från 1833, övre våningen från 1852.
2. Tillbyggnad 1859 till bostadshuset.
3. Tre våningar högt spannmålsmagasin, byggt 1859.
4. Bostadshus uppfört 1860.
5. Den så kallade malttorkan, byggd 1860.
6. Packhus med vagnport, uppförd 1860.
7. Hus för så kallad handelsbutik, uppförd 1870, försedd med svart butiksdörr med kulörta glas.
8. Stor tvåvåningsbyggnad från 1870 med på nedre våningen bland annat jästkällare, isbehållare, kontor, humlemaskin, bryggerirum, rum för drickatillverkning, en ångpanna samt på andra våningen bland annat mältan, maltmagasin, järnapparat för varmluft till malttorkningen.
9. Tvåvåningshus från 1878 som ersatte en äldre lada.
10. Bostadshus, uppfört 1890.
11. Ångpannehus, byggt 1891.
12. Nytt ångpannehus med skorsten, byggt 1898.
13. Byggnad för jäs- och lagerkällare, kylskeppsvind, tappning med mera, uppförd 1904.
14. En så kallad mineralvattenfabrik, som 1907 ersatte det gamla stallet.
15. Nytt ångpannehus, uppfört 1907.
16. Nytt stall, byggt 1907.
17. Källaren Tre Tunnor, byggd 1928 och 1929.
18. Tillbyggnad, uppförd 1932.
19. Tillbyggnad, uppförd 1932.
20. Garagebyggnad.
21. Tvätthall.
22. Brunns hus med mur, uppfört efter 1904, möjligen på 1920-talet. Brunnen i byggnaden försåg bryggeriet med vatten.

K Arne Blom

Det
gamla
bryggeriet i Lund
med källaren Tre Tunnor
och Oscar Antonssons muralmålningar

BERA

Fotografier

Lennart Hansson s 11, 12, 13, 14, 15, 16

Ingemar D Kristiansen omslagets främre insida (etiketterna), s 3, 10 (etiketterna), omslagets bakre insida
Kulturhistoriska museet omslagets främre insida (fasaden), titelsidan, s 2, 7, 9, 10 (byggnadsverk), baksidan

På 1840-talet började ett nytt slags öl tillverkas i Sverige, det underjästa bayerska ölet, som var mycket bättre än det gammeldags jästa svenska. Detta nya välsmakande öl blev ett viktigt redskap i bekämpandet av ett utbrett tilltagande brännvinsdrickande. Bryggerier som satsade på det bayerska ölet stöddes av staten och nykterhetsrörelsen. Dessa bryggerier blev högst lönsamma företag. 1884 togs knoppflaskan i bruk, den första standardflaskan i hela världen. Den var brun — fram till 1949, då man började tillverka buteljerna i grönt

glas — och hade "ett kraftigt vulstformat mynningsparti och förslöts med kork". Under det begynnande 1930-talet ersattes korken med aluminiumkapsyl och knoppen försvann från mynningen.

De fyra flaskorna till höger på bilden är av det äldsta slaget, medan de två till vänster är av den modernare typen och försedda med kapsyl av aluminium. De första öletiketterna tillkom under senare delen av 1850-talet, men etiketten blev vanlig först tjugo år senare, mot 1870-talets slut.

På norr i Lund

På Det Kongelige Bibliotek i Köbenhavn finns den äldsta bevarade kartbilden över staden Lund. Den är tillverkad någon gång mellan 1586 och 1589 och kallas den vedelska kartskissen av det skälet att den ingår i Anders Sørensen Vedels samlingar på biblioteket.

På kartan ser man hur Bredgatan är utfartsgata mot norr. Ragnar Blomqvist har naturligtvis med denna gata på sina rekonstruktioner över äldsta tiders Lund. Den torde

vara en av stadens ursprungliga gatusträckningar. Det kan mycket väl ha varit så att den sträckte sig där innan Lund formellt begåvats med stadsrättigheter.

Att den ett stycke utanför den norra stadsporten delade sig i en vägsträckning västerut och en mot norr har inte ifrågasatts. Kvarteret i detta vägskäl bär namnet Bryggeriet. Det säger inte något om någon verksamhet som förekommer på dess yta idag, däremot berättar det om dess industrihistoriska betydelse.

Under årens lopp har det existerat ett antal bryggerier av varierande

storlek i Lund. Somliga var förmodligen inte särskilt betydelsefulla, andra kanske var mindre blygsamma. Men det är inte mycket dokumenterat och känt om dessa. Där emot är Bryggeriet väl bekant. Det talas om det som om det skulle ha varit det enda.

Det är ungefär som när människor nämner Slaget vid Lund. Det är ett enda man menar: det enorma slaget den 4 december 1676, det som anses ha varit det största i den nordiska historien. Så enormt var inte Bryggeriet. Men lika lite som det slaget den dagen varit det enda i den lun-

densiska historien — det har stått åtskilliga fler i och omkring staden — lika lite var bryggeriet på tomten i norr det enda i Lund.

Men det är Lunds Bryggeriaktiebolag som gått till historien.

I medeltidens Lund

Medeltidens Lund existerade innanför vallarna, även om de kringliggande fäladsmarkerna användes av de människor i staden som höll sig med djur. Det gjorde många av den tidens stadsbor.

Stadens medeltida kyrkor och kloster hade liksom borgarnas hus rests innanför vallarna. Undantag var spetälskehospitalet Sankt Jörgen, grundlagt vid 1100-talets mitt, ett av de äldsta i Norden. Det placerades på öster i det som idag kallas Sankt Jörgens park. Undantag var också Allhelgonaklostret och Sankt Olofs kyrka. Ett minnesmärke utanför Universitetsbiblioteket på Helgonabacken berättar var klostret var beläget. Sankt Olof låg nästan precis där Allhelgonakyrkan nu reser sig.

Den var kyrka för människorna i Sankt Olof socken, men också avsedd för dem som färdades längs landsvägen. Det var den vägen som ledde fram till Norreport, som på grund av kyrkan även kallades Sankt Olof Port. De som passerade genom den kom in i Lund och fortsatte Bredgatan söderut.

Det fanns bryggare i medeltidens Lund. Öl var något nödvändigt för tidens människor, som åt mycken saltad mat och behövde släcka sin törst. Att öl fanns i behövlig omfattning var viktigt. Stadens styrande måste i enlighet med vad som stadgades i 1361 års privilegier se till att öltillgången var tryggad och att drycken tillhandahölls till skäligt pris.

Tack vare skrivna testamenten vet vi namnet på tre bryggare under 1300-talet. En hette Asker, en Johannes, en Anders och som efternamn bar de sin värvsbeteckning:

Bryggare. Ur social synpunkt stod bryggarna på samma nivå som köpmännen, men med tanke på det arbete de utförde hörde de egentligen hemma bland hantverkarna. Att brygga öl var något som bara näringsidkare i staden fick göra. 1449 förklarade Christian I i ett privilegiebrev att "ingen skall brygga till salu, våra borgare i Lund till förfång, utom de som bära skatt, skyld och tunga med staden". I en privilegiehandling från 1521 framhävde Christian II på nytt ölets betydelse i en förordning som gällde tillverkning och tillgång i de östdanska städerna i Blekinge, Halland och Skåne. Men vid det laget var medeltiden nästan över. Den nya tiden kom med reformationen 1536.

Det öl som bryggdes i städerna gick säkert an; hade man ingen import att jämföra med hade man heller inget alternativ till förtäring. Men som regel fanns även tyskt öl att tillgå och det var mer välsmakande. Det uppskattades så mycket att förekomsten blev ett allvarligt hot mot den danska bryggerinäringen och mot medeltidens slut antogs bestämmelser som skulle skydda det danska ölet. Från den tiden finns namnet Hemming Bryggare bevarat. Denne arrenderade 1494 en gård av domkapitlet.

Från 1493 känner vi namnet Per Maltmakare. Det är den enda uppgift som finns bevarad om maltberedare i staden, men tillgången på malt i det danska riket var god. Stora mängder sändes på export söderut till tyska bryggare.

Krigstid i Lund

Mellan 1676 och 1679 utkämpades ett av många krig mellan Danmark och Sverige. Detta var det värsta av dem; det största, det grymmaste, det mest förödande, det blodigaste. Det stod tre fältslag under kriget och ett av dem vid Lund den 4 december 1676. Denna enda krigsdag stupade nästan nio tusen människor. Så där vid halvfyratiden på eftermiddagen gick det inte längre att slåss, ty då

kom vintermörkret.

En viktig del av krigets slutfas utkämpades utanför Norreport och säkerligen befann sig stora mängder stridande soldater på tomten. De kämpade, fäktade, högg, sköt, sårades, stupade, dog.

Om tomten var bebyggd är inte känt. Eventuella byggnader stod rimligen inte längre efter fältslaget. Men eftersom vi inget vet om bebyggelse finns det ingen anledning att spekulera om förödelse. Däremot är det känt att staden Lund härjades fruktansvärt även under detta krig. Under det så kallade hornska kriget mellan 1643 och 1645 hade staden råkat illa ut, människor flytt så gott de kunnat medtagande sina tillhörigheter över till Själland, byggnader skadats eller rentav raserats.

Skånska kriget 1676-1679, även kallat snapphanekriget, var ett danskt företag för att försöka återvinna de landområden som förlorats i fredsslutet i Roskilde 1658. Men Danmark lyckades inte. Resultatet blev enbart mänskligt lidande och förödelse. I augusti 1678 befann sig Christian V på återtåg från Kristianstad. Han brände mycket av det som kom i hans väg för att försvåra försörjningsmöjligheterna för de förföljande svenskarna. Lund stack han i brand.

De norra och centrala delarna brann. 163 av 304 gårdar härjades. Ett av skälen till att det inte finns fler medeltida byggnadsminnen i Lund är naturligtvis de olyckor som drabbat staden under krigstid, men även förtärande bränder i fredstid.

På 1700-talet i Lund

De östdanska provinserna förblev svenska när kriget tog slut. På en karta från 1704 av Jean Bergman syns en gård på tomten. Det är det första belägget för bebyggelse och det huset är med all sannolikhet uppfört efter det stora slaget.

På 1740-talet fanns endast en gåstgivare i Lund. Han hette Daniel

Arendt och bodde vid Stortorget. Han var dessutom stadens störste tobaksodlare vid denna tid. En förteckning från 1743 upptar tjugosex borgare som bryggare. Det är känt att de dessutom var brännvinsbrännare. Det har antagits att de dessutom var krögare. Dessa tre yrken grep in i varandra, trots att varje yrke för sig hade skiftande anseende.

Det ansågs förmått och givande att vara bryggare. Den som var krögare räknades inte särdeles högt. En förteckning från 1745 upptar trettio två krogar spridda över hela staden. Antalet var förmodligen större, eftersom somliga drev krögäveri som bisyssla och en och annan höll lönnkrog.

Att vara bryggare lönade sig och hade så gjort i alla tider. Bryggarna i Lund 1743 hörde till de förmögaste bland borgarna. Jacob Bager, Nils Burdahl och Jöns Michelsson var dessutom köpmän. Äldst bland bryggarna var Nils Månsson, borgare sedan 1703. Flera bryggare var taxerade till två skatteskillingar eller ännu mer och det var en skattesats som inte många andra hantverkare i Lund nådde upp till.

Det bryggdes tre sorters öl i staden på den tiden: dubbelt öl, gott enkelt öl och svagöl.

Ett bryggeri på norr

I och med 1800-talets brandförsäkringshandlingar finns mer robust kunskap om bebyggelsen på tomten. Den södra delen av den ägdes 1831 av P Lundbom. Den kallades Hattmakaregården. Om namnet kan tänkas tyda på att det tidigare bott en hattmakare där är inte bekant. 1831 utgjordes gården av fem korsvirkesbyggnader. De var försedda med halmtak och tegelskäg. De flesta byggnaderna härstammade från 1806. Bortsett från bostad rymde de bland annat stall och logar.

1811 hade ett hus uppförts som förutom att det erbjöd plats åt fem nötkreatur rymde ett bränneri och

rum för bränneristen. Det var brännvin som tillverkades. Lundbom gjorde goda affärer. På 1830-talet byggde han ut.

Han bedrev gästgiveri och hade plats för tjugo hästar, tillhöriga resenärer får man förmoda. Precis som

under medeltiden kom det en ström av människor färdandes från norr. Lundboms tillgångar växte och bebyggelsen på tomten växte. Han byggde ett nytt bränneri, som också innehöll bakugn med skorsten.

1833 lät Lundbom uppföra bo-

De som arbetar med att bygga den stora paradbyggnaden vid Kävlingevägen har tagit en paus för att posera för fotografen. Av lermudden att döma är det en regnig dag, kanske hösten 1903 eller våren 1904. Trädens grenar är i alla fall nakna.

Bierkuskarna har ställt upp sina ekipage på bryggerigården. Till vänster om de uniformsprydda herrarna sitter deras hantlangare. En del av de övriga anställda dröjer kvar på gården eftersom fotografen är på plats. De stora träkaren, som syns till vänster på bilden, rymde trettiotre hektoliter. Dem kröp man in i för att rengöra.

stadshus i tegel åt sig. Det var en våning högt. Sedan handlaren Anders Jakob Lundbom, rimligen sonen, övertagit fastigheten 1851 bättrade denne följande år på huset med en andra våning. 1859 tillkom ett tre våningar högt spannmålsmagasin flankerat av stall och lada, 1860 restes ett ytterligare bostadshus längs Kävlingevägen och ett packhus med vagnport. 1870 placerades en så kallad handelsbutik mellan de båda bostadshusen.

I och med att Anders Jakob Lundbom 1860 lät bygga en så kallad malttorka vid Norra promenaden inleddes i praktiken den modernare bryggeriverksamheten i kvarteret.

Ekström och Larsson

Det som i begynnelsen hette Lunds Bryggeribolag grundades av två karlar. Den ene hette Jakob Magnus Ekström. Han var från Görslöv, född där 1818. Innan flytningen till Lund, där han köpte den lagerbringska gården i Winstrupsgatan, hade han varit lantbrukare. Tomten sträckte sig till Bytaregatan och det mesta låg som trädgård. För köpet av en så ansenlig tomt i det inre området av staden krävdes pengar att spendera. Antagligen tjänade Ekström på köpet, som förmodligen var en investering. Han delade upp området i bostadstomter och under hans ägandetid uppfördes den bebyggelse i kvarteret som fortfarande står.

Den andre hette Pehr Larsson, härstammande från Kvistofta, där han hade fötts 1835. Han bar titeln handlare och blev Ekströms kompanjon. De köpte tomt med befintlig bebyggelse av Lundbom. Det kan ha skett något år före 1870, då de båda startade bryggeribolaget. Samma år byggdes en rejäl tvåvåningsbyggnad på tomtens mitt. På nedre botten fanns enligt Ryding "jästkällare, isbehållare, kontor, humlemagasin, bryggerirum, rum för drickatillverkning och en ångpanna" och en trap-

pa upp "mältan, maltmagasin och järnapparat för varmluft till malttorkningen".

Några till

Redan 1874 dog Larsson och Ekström stod som ensam ägare. Affärrerna gick lysande, rörelsen gick lysande och nya byggnader uppfördes. Säkert var det ett gott öl, det som tillverkades där på tomten.

De flesta andra bryggerier i staden konkurrerades ut, men inte alla. Nere i Lilla Tvärgatan 2 hade hökaren Jöns Lundberg byggt längan utmed gatan på den gård han 1821 hade köpt. Han startade bryggeri med ölstuga där. Bryggaren Nils Nilsson övertog 1882 gården och byggde om gårdshuset till ett större bryggeri, i funktion till 1965. Ölstugan stängde först 1973.

Då katalogen till den stora utställningen i Lund skrevs nämndes enbart Lunds Bryggeribolag, som "bildades 1870, då bryggeriet anlades". Men det fanns ett par svagdricksbryggerier också. Det ena hette Olssons och det andra Novilla. Olssons Bryggeri annonserade 1934 om svagdricka och julöl klass ett och i telefonkatalogen för 1940 kan man slå upp Bröderna Olssons Bryggeri Efterträdare, Hans Jönsson, Trädgårdsgatan 7. Novilla Ångbryggeri låg i Östra Mårtensgatan 14. Där hade tillverkningen av svagdricka påbörjats 1912 i de lokaler som senare inreddes att hysa en plåtslagarverkstad.

Lunds Bryggeriaktiebolag

1889 överlät Ekström Lunds Bryggeribolag på sin son Ehmfrid Magnus Ekström, som var sjökapt. Han ombildade det följande år till aktiebolag och blev själv dess verkställande direktör.

1904 ombildades aktiebolaget, Ekström lämnade styrelsen och det

kylhus som 1879 uppförts vid Kävlingevägen revs för att lämna plats åt den byggnad som ännu står.

Lunds Bryggeri AB var en god affärsrörelse med god tillverkning. I annonser undrade man rakt på sak: "Varför dricka främmande ölsorter, då Lunds Bryggeri AB:s öl är utmärkt?"

År 1906 uppgick omsättningen till 289 690 kronor och antalet arbetare var fyrtio. Disponenten hette O Löfvall. På utställningsområdet hade bryggeriet sin "andra ölrestauration" på det söder om utställningsfältet liggande nöjesfältet, "som är en värld för sig".

Något av ett unikum

Bryggeribyggnaderna har av Ryding karaktäriserats som "omsorgsfullt uppförda och av god kvalitet". Till och med så att säga embryobyggnaden, malttorkan från 1860, fanns med ända till slutet den 1 oktober 1967.

Från det 1970-tal då debattens vågor stundom gick höga om bryggeribyggnadernas framtid finns en promemoria upprättad av Bryggeriinventeringssektionen vid Dokumentationsbyrån hos Riksantikvarieämbetet. Den är undertecknad av avdelningsdirektör R Axel Unnerbäck och amanuens Staffan Nilsson, daterad den 1 september 1977, och redovisar synpunkterna efter en "nyligen genomförd inventering av landets bryggerier. På grundval av det insamlade inventeringsmaterialet har ämbetet sammanställt en kortfattad beskrivning och värdering av f d Lunds Bryggeriaktiebolags anläggning..."

Man konstaterar att anläggningen består av flera byggnader som uppförts vid skilda tillfällen. "Dessa byggnader bildar tillsammans en helhet som värtaligt skildrar en industris utveckling under industrialismens genombrottsskede. Inom anläggningen har bevarats utrustning och lokaler som åskådliggör 1800-

talets och det tidiga 1900-talets tillverkningsätt och visar den arbetsmiljö som då gavs. Sammansättningen av anläggningen med bostäder och produktionslokaler på samma plats exemplifierar det ganska långt fram i tiden vanliga bruket att delar av personalen, framför allt ledningen, även bodde på bryggeriet. I anläggningen ingår också den för äldre tiders bryggerier närmast obligatoriska öltskänkningslokalen, som i just detta fall givits en särskilt påkostad utformning. Flera av byggnaderna i anläggningen har en exteriörutformning som är exempel på den stora betydelse man kring sekelskiftet tillmätte industribyggnadernas yttre; särskilt har detta gällt just bryggerierna.”

Därefter behandlas den kvarstående anläggningen med fasad mot Kävlingevägen vars interiör ska förändras till lägenheter. Denna intar ”en särställning. Den uppfördes 1904 för att inrymma jäs- och lagerkällare, tappning m m, efter ritningar av danskarna Victor Bagger (konstruktioner) och Johan Dieh (fasader). Denna byggnad intar utan tvekan en särställning bland svenska bryggeribygnader genom sin för svenska förhållanden särpräglade arkitektoniska utformning och genom den utomordentligt höga kvaliteten i utförandet. Det bör dock understrykas att de flesta av de i

anläggningen ingående byggnaderna är av ett sådant arkitektoniskt eller kulturhistoriskt värde att ett bevarande är välmotiverat.”

Sammanfattningen lockar en att tänka en och annan sorgsen tanke om att det inte fanns möjlighet att bevara anläggningen som någon form av museum: ”Lunds bryggeriaktiebolags anläggning intar i sin helhet en ur arkitektonisk, kulturhistorisk och industrihistorisk synvinkel framskjuten ställning bland landets kvarvarande bryggerianläggningar.”

En bra arbetsplats

Bryggeriet skapade 1876 rubrik, om än blygsam, i Folkets Tidning: ”Arbetskarlen Nils Persson, som varit anställd å Lunds Bryggeribolag, hade på angifvelse af handl. J.M. Ekström åtalats därför att han under det att han var anställd å bryggeriet wid tillfällen druckit bir under det aftappning på buteljer egt rum. Rådhusrätten ogillade målet.”

Det förefaller humant med tanke på att en stor kanna öl, enligt en uppgift, ingick i dagslönen. Det tycks ha varit ett bra ställe att arbeta på. Så berättade bryggerikamrer

Malte Eriksson. Han fick anställning sjutton år gammal 1919 och var kvar då den sista flaskan tappades fyrtioåtta år senare.

Enligt den gamle kamrem fick affärens ”sitt verkliga uppsving i samband med lundautställningen 1907”. Ölen som kom från bryggeriet har kallats ett gott, fylligt och mustigt öl, men under några år under såväl det första som andra världskriget var det rent ut sagt dåligt.

Eriksson kännetecknade bryggeriet som ”ett starkt företag, tryggt för de anställda”.

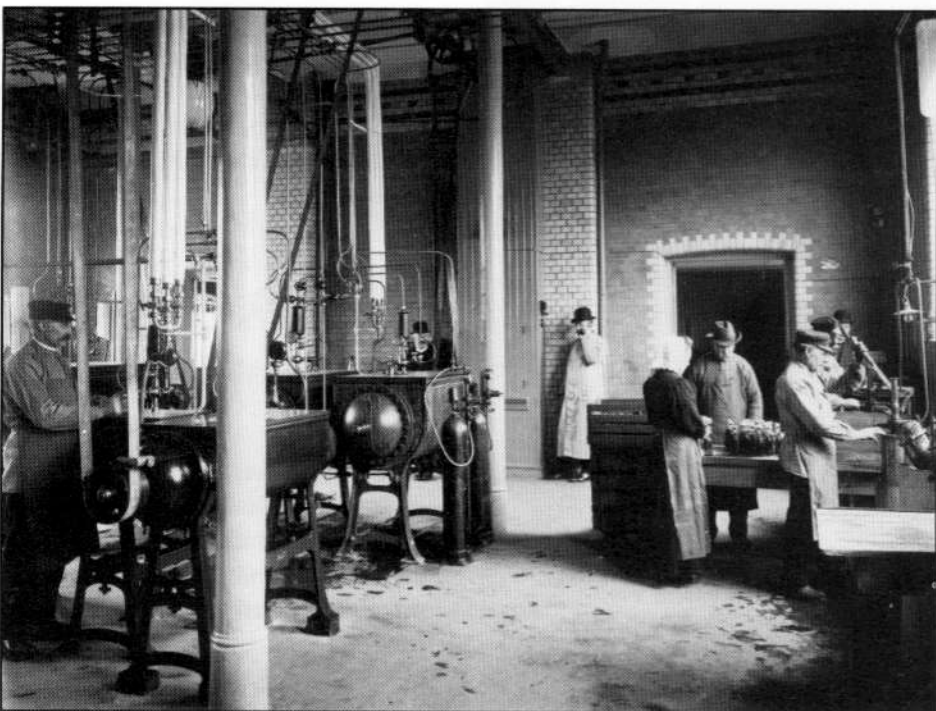
En av dem var Andreas Olsson, far till Nils Ludvig. Han arbetade som eldare på bryggeriet och uppges ha varit något uppenbarligen så kuriöst som en av företagets få absolutister. Nils Ludvig har återgett bryggeriminnet. Tydligt tyckte han som påg om att åsyna staden med omnejd från ovan och tog sig upp i Allhelgonakyrkans torn varifrån han såg människorna som ”små kryp och vägarna norröver (som) två knaggliga myrstigar, där lösdrivare och flitiga varelser kom och gick”.

De kom norrifrån mellan Getingevägens gamla, höga almar. ”Det var åkande, ridande och trampande människor, somliga med fjärran mål på färd genom stan och andra med stan som vändpunkt efter illa eller väl förrättat ärende.” En och annan kom dock, fast de uppges ha utgjort ett fåtal, för att stanna. En av dem var författarens far, Andreas Olsson. Han kom som tjugofyraårig bonddräng 1899. Han jordfästes 1919.

”På gamla dar såg mor med mörka blickar på fars arbetsplats. Där hade han lagt sin bästa kraft och brutit sin hälsa. När han efter mångårig tjänst stupat på sin post, fick hon på kontoret ta emot några kronor till en likkista åt honom. Det var allt.”

Nils Ludvig har gett en del minnesbilder, värda att bevara.

”Jag ser ännu framför mig den filosofiske tunnbindaren, som tillverkade fars tonfattiga fiol; den högreste stalldrängen, en avbild av Oskar II, högtidlig i sitt tal som han men klenare i grammatiken; de

tunga männen på mältan, de handfasta bryggardrängarna med väldiga bredsidor och en rad flasksköljerskor med trötta ögon men kvicka fingrar.

Över dem tronade bierkuskarna, prydliga överklassare med nedlåtande miner och — stenhus inne i stan. Vanligen satt en pojke vid sidan av dem på kuskbocken. Vi andra springpojkar såg uppåt halvkuskarna med en viss avund. De åkte ju, vi fick löpa.”

Allt var inte ens bråkdelsidylliskt. En berättade för Nils Ludvig om hur hans ”bierkusk var av det häftiga slaget. Sjöng han, kunde pojkestacken utan fara närma sig, plocka buteljer i korgen och fylla lådan med tomflaskor. Men visslade bierkusken, var det rådligast att hålla sig på andra sidan om biervagnen och utom räckhåll för piskan.”

Den 23 september 1955 trycktes en dikt av författaren i Lunds Dagblad. Det var dagen före julafton

och den hette såväl påpassligt som lämpligt nog ”Tomten”.

Det hände att Nils Ludvig även vid mogen ålder tog sig upp i Allhelgonakyrkans torn för att se på utsikten. ”Nästan alla bryggeriarbetarna hade vandrat in från landet och fick efter avslutad gärning sin grav på Norra kyrkogården.”

Från tomet ser han ”murarna omkring deras möda och sommargrönskan över deras gravar. Längre bort ligger öppna vångar, där svalorna just nu som de skickligaste flygarna manövrerar över glittrande komhav på låg höjd.”

Nils Ludvig konstaterar att det är många kornskördar som forslats in genom bryggeriets portar och förvandlats till gott öl. Han står i tornet och minns hur det var, att de som arbetade där ”var sams inbördes och sällan osams med ledningen. Aldrig någon strid på arbetsplatsen, allra minst under storstrejken då friden

var kusligt lång.”

Han har enbart gott att säga om arbetarstammen, ”gott folk från byarna kom hit med ungdom och hälsa och lade ner sin bästa kraft”.

Fackligt

Den 23 mars 1889 organiserades Lunds bryggeriarbetare i en fackförening. Den 27 mars antogs stadgar och den första styrelsen utsågs, bestående av J Lundgren, som valdes till ordförande, Göran Johansson, Nils Jönsson, Knut Nilsson och C Glanz. Den 10 april skedde anslutningen till Bryggeriarbetareförbundet och avdelningens nummer blev fyra.

Under 1890-talet skulle en ny prislista för de anställda utarbetas. I den krävdes tio timmars arbetsdag, en minimilön på tjugofem öre per timme för män och femton öre i timmen för kvinnor, trettio å trettiofem öre i ersättning för övertidsarbete utfört av män och tjugofem öre för övertidsarbete för kvinnor, fri läkarvård vid sjukdom och slutligen en olycksfallsförsäkring om ett tusen kronor.

Alla arbetsgivare ville inte godkänna prislistan. ”En bryggare J.V. Hansson ville sålunda inte ha några förbindelser med fackföreningen och hos A.L. Andersson blev underhandlingarna utkörda. Arbetsgivarna beskyllde underhandlingarna för att ha varit berusade vid besöken. Hos Andersson blev det avskedanden i samband med lönerörelsen”, berättar Truedsson.

Andersson och Tre Tunnor

Allt var alltså inte frid på bryggeriet. Axel Andersson, ursprungligen dekoratör, var direktör där. Han var en bemärkt man i staden och inte minst i hantverkarkretsar. Han hade fungerat som ordförande i Fabriks- och hantverksföreningen och varit

Tomten

På det gamla bryggeriet
gick min far i långa nätter
för att med sin breda skovel
mata elden under pannan.
Ångmaskinens oljedunster
och den rimfrostvita kylan,
heta gnistor från dynamon
— allt jag levande förmimmer.
Far var ensam. I en spånkorg
bar jag in hans mat för kvällen
och jag stannade hos honom
gärna kvar en lång, lång timme...

Upp till mältan steg en trappa,
jämbeslagen, tvär och farlig.
Överst kom ibland ur dunklet
bryggeriets goda tomt:
mannen ifrån Klavsahuset,
fars vän, gamle Ola Svensson.
I ett snöre över bröstet
bar han alltid väktaruret,
klockan som han måste vrida
varje kvart på rastlös vandring.
Lyktan hade han i handen
och jag minns hans milda ögon,
hör ännu den mjuka rösten
ur det gråa tomteskägget.

Brygghusknekten satt vid karet
kokade den beska vörten,
öl som skulle jäsa, lagras,
tappas, köras ut av kuskar
för att i den lilla stadens
torra strupar släcka törsten.
Så kom stänk av livets safter
mitt i nattens ro till världen.
Men vid bryggeriets hjärta
svarade min far för pulsen,
medan Ola Svensson varligt
gick som väktare kring husen.

Sist han stupade på posten.
En gång fann man honom ensam
utan liv en morgongryning
nedanför den branta trappan:
lyktan låg i tusen skärvor
och hans klocka hade stannat,
inne i det gråa skägget
hade gubberösten tystnat...
— Men jag hör den i ett fåmält
samtal mellan far och honom:
nattens tomt, Ola Svensson,
väktaren från Klavsahuset.

Nils Ludvig

Då det motoriserade tidevarvet kom blev de gamla stallen garage. Bilden är tagen efter år 1934.

den stora drivkraften vid utställningen 1907. Han har vid tillfälle kallats "bryggeriets verkliga skapare" och det syns stämma så till vida att han var den som intensifierade verksamheten mot modern drift. Det var han som åren 1928 och 1929 lät bygga restaurangen Tre Tunnor vid Kävlingevägen. Kanske var det mer fråga om ölstuga än måltidslokal, men ställets kök var omvittnat uppskattat. På skylten ovan ingången förklarades att etablissemangets hette Källaren Tre Tunnor.

1929 pryddes väggarna i den största skänkl lokalen med muralmålningar av Oscar Antonsson "i det nya maneret med linje i aluminium och däröver lasyr". Dessa bilder visar personer och händelser inte minst från den lundensiska historien och de ägnas ett speciellt avsnitt i denna skrift.

Den 30 september 1961 måste Tre Tunnor stänga på grund av att stället inte längre var lönsamt. Därefter användes lokalerna till åtskilliga aktiviteter, bland annat dansstudio. Under andra världskriget hade där varit den danska brigadens samlingspunkt i Lund. Då lasaretsblocket uppfördes blev lokalerna högkvarter för sjukhusarkitekterna.

Byggnaden där Tre Tunnor var inrymd. Bilden är från den period då lokalerna användes som dansstudio. Fasaden är intakt och ursprunglig.

Lemonad till gravöl

Mot 1950-talets slut blev Lunds Bryggeri AB dotterföretag till AB Malmö Förenade Bryggerier. Det företaget köptes i sin tur av AB Pripp & Lyckholm, vilket betydde att lundabryggeriet genom den stora bryggerifusionen 1964 tillhörde Pripp-Bryggerierna AB.

Det lundensiska bryggeriet blev ett offer för den strukturrationalisering som följde efter bryggerisammanslagningen. Inte ens egenhändigt tillverkat gravöl fanns att tillgå den 1 oktober 1967. Den sista buteljen fylldes med lemonad.

Diskussionerna om vad de gamla

bryggeribyggnaderna skulle kunna användas till kom vad det led igång och i de funderingarna rymdes även frågan om de alls skulle bevaras. Lunds kommun umgicks för en tid med planer på att låta uppföra förvaltningsbyggnader på tomten.

Det skulle bli en form av sista strid på tomten, fast med ord. Under 1970-talet intensifierades debatten om bryggeritomtens framtid. Antirivningsgruppen, förkortad ARG, bildades, och skrev många brev till politikerna, insändare samt drev frågan med hetta. "De här byggnaderna kan ge en uppfattning om hur människor levde och arbetade för hundra år sedan. Man måste grundligt överväga om inte hela eller delar av industrikomplexet kan bevaras", står det i ett av breven till kommunen.

Stadsantikvarien i Lund avstyrkte rivning. Gunnar Sillén, arkitekt och byrådirektör vid Riksantikvarieämbetet jämförde bryggeriets arkitektoniska kvaliteter med Hovstallet i Stockholm.

"Vi har nyligen gjort en inventering av de bryggerier som finns kvar i landet", yttrade han sig i en intervju. "Bryggeriet i Lund hamnar i främsta rummet, det är byggnadstekniskt klart överlägset Münchenbryggeriet i Stockholm."

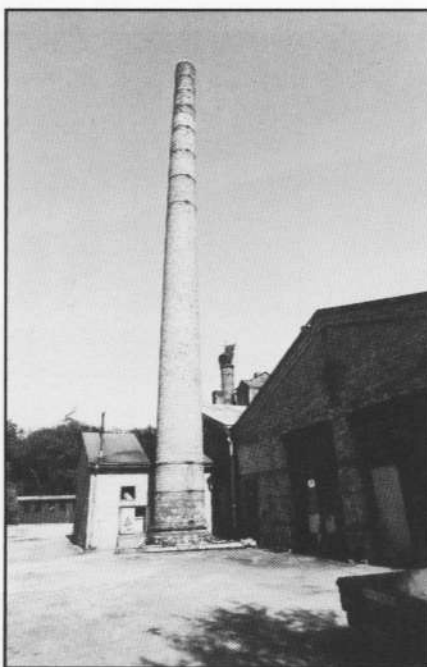
Han tyckte inte att man kunde tala om "vackert eller fult, för smaken växlar. Och länge har det varit accepterat att spotta på 1800-talets industribyggnader med deras raka linjer och maskinslagna tegel. Men studerar man byggnaden närmare, med vilken omsorg den byggts ut i sista jämbeslaget, och betänker att arkitekturen speglar 1800-talets ideologi där byggnaden är lika exakt utanpå som maskinerna inuti, då kan man rent av tycka att också en gammal industribyggnad är vacker."

Med många förtjänster

Medan industrialismen fick sitt dynamiska genombrott ägnades somliga krafter i riket åt att dokumen-

Till vänster skorstenen till kölnan och till höger syns Allhelgonakyrkans torn.

Den höga skorstenen.

Under firmanamnet Apotekarnes tillverkades lemonad, seltersvatten och övriga sorters bordsvatten på bryggeriet i Lund, troligen från och med omkring 1930.

tera och i görligaste mån rädda minnena från en gammal allmogekultur, som trängdes undan av det nya som stormade fram. Detta skedde under 1800-talet. Medan den elektroniska revolutionen håller på att inträffa

A.-B. Apotekarnes Mineralvattenfabrik, Lund.

handlar det under 1900-talets slutskede om att rädda minnena från industrialismens tidevarv och dokumentera så mycket som möjligt av mänskligt arbete. Mycket från bondesamhället gick mer eller mindre obemärkt över i industrialismen eftersom hantverkstraditioner fördes med. Skillnaden var att produktionen effektiviserades och tillverkningshastigheten ökade.

Om den byggnad vid Kävlingevägen som ska omgestaltas till lägenhetshus skrev Riksantikvarieämbetet i sin dokumentation 1983, medan man konstaterade att den största delen av bryggerianläggningen hade rivits sedan inventeringen utfördes: "Byggnad för jäs- och lagerkällare, kylskeppsvind, tappning m m, uppförd 1904 efter ritningar av Victor Bagger (konstruktioner) och John Dieh (fasader), båda i

Köpenhamn. Byggnaden är uppförd i sten i 2 våningar och delvis försedd med vind och källare. Invändig konstruktion av järn, tegel och trä. Mot Kävlingevägen har byggnaden sockel klädd med gula och röda klinker, fasad utförd med gula klinker med detaljer av röda d:o. Fönstrens mittposter är utförda av cement, spröjsverken är vitmålade. Taken är täckta av rödmålad plåt. På mittpartiet av byggnadens fasad mellan bottenvåningen och våningen 1 trappa finns texten 'LUNDS BRYGGERIAKTIEBOLAG' utförd av röda klinker. Mot norr har byggnaden cementsockel, fasad av gult tegel, blåmålade fönsternickerier. På taket ventilationshuvar av röd plåt. Av byggnadens interiör är den f d kylskeppsvinden av särskilt intresse. Genom sin storlek och sin särpräglade utformning blir den till ett rum

med stora arkitektoniska förtjänster."

Om Tre Tunnor står det att läsa: "Byggnad för ölservering, uppförd 1928. Byggnaden är uppförd av sten i 2 våningar, övre våningen avsedd som serveringsterass. Byggnaden har sockel av klinker, bottenvåningens fasad har vit slätputs och grönmålade fönsternickerier. På serveringsterassen finns originalmöblemang bevarat. På bottenvåningen inrymdes ölstuga.

I byggnad 4 (den ovan avhandlade mot Kävlingevägen) finns en 'Festvåning' vilken står i förbindelse med serveringsterassen. I festvåningens stora sal har väggarna pilastrar av tegel, naturfärgad stående locklistpanel till halva höjden och ovan denna frescomålningar utförda av konstnären Oscar Antonsson 1929. Taket är ett imiterat bjälktak."

Den praktfulla kylskeppsvinden i den praktfulla byggnaden vid Kävlingevägen.

Sviten av dekorationer i stora skänksalen i Tre Tunnor går inte att bevara. Den utfördes 1929 av Oscar Antonsson, lundafödd tecknare, skulptör och konstnär, född 1898, avliden 1960. Han studerade konsthistoria i sin födelsestad och begav sig sedan utomlands för att förkovra sig. Han uppehöll sig framför allt i Italien. Antonsson befann sig i Florens då han fick den stora beställningen för Tre Tunnor och började skissa motiven där för att sedan bege sig hem för att fullborda verken.

Till hans mest kända skulpturala verk räknas "Bäckhästen" i Ystad från 1928 och "Morgon" i Karlskoga från 1940. Det utmärkande för hans skulpturkonst var förmågan att förena klassiserande helhetskaraktärer med förfinad detaljrealism.

Han blev filosofie doktor 1937. Redan 1930 hade han inlett sin bana som museiman då han anställdes som amanuens vid Nationalmuseum i Stockholm, där han utsågs till intendent 1934.

På 1920-talet hade han blivit en smula berömd i Lund på grund av snöskulpturer, som av naturliga skäl inte finns bevarade. Efter ett ymnigt snöväder 1922 förfärdigade Antonsson och Aron Borelius diverse figurer i snö på universitetsplatsen. Dessa väckte visst uppseende. Det ledde till att, som arbetet skrev, "kand. Oscar Antonsson – i gatlyktonas sken och assisterad av en massa nyfikna – (modellerade) ett nytt charmant bildverk. Det blev ingen mindre än Venus själv, naken och skön." Hon placerades invid Axel Ebbes skulptur "Mannen som bryter sig ut ut klippan" och kallades därför även "Kvinnan som bryter sig in i klippan".

Enligt Lunds Dagblad sågs "Mannen i klippan (...)" kasta synnerligen intresserade blickar å sin nya granne, och man får kanske hoppas, att hon kan eggas honom till nya kraftansträngningar, så att han äntligen kommer ut. Det kunde vara på tiden, vi har nu flera år gått och längtat efter att få se hur han ser ut

på ryggen.

Enligt Wahlöö var Antonsson behäftad med färgblindhet. "Men i gengäld hade han utrustats med ett fint utvecklat sinne för att kunna fånga exempelvis de skiftande uttrycken i ett ansikte", vilket knappast kom till uttryck i någon snöskulptur, men väl i bryggeriverken, "en triumf för hans karikatyrkonst".

Oscar Antonsson hade under 1920-talet gjort sig känd för sina karikatyrporträtt i tidningen Lundagård samt somliga silhuettbilder föreställande lätt igenkännbara bekanta personligheter inom akademien. På den svit av åtta bilder han gjorde för kroglokalen Återges händelser och personer ur den lundensiska historien.

Verken var färdiga lagom till kroginvigningen som firades "med en sjuvärdes festlighet", enligt Wahlöö. Denna höstdag 1929 bjöds "en lunch av yppersta slag". Ej blott ölet lär ha flödat, även champagnekorkar flög till taks. "Axel Andersson", skriver Wahlöö, "var en traktör av stora mått. Han hör till dem, vilkas minne länge kommer att leva i Lund."

Bild 1 4320 x 2000

Bild 8
3000 x 2000

Kapprum

Bild 2
3000 x 2000

Bild 7
3000 x 2000

Toaletter

Bild 3
3000 x 2000

Bild 6
3000 x 2000 -

Bild 4
2980 x 2000

Bild 5 2150 x 2000

Ingång

Bild 1 visar ett gille med de deltagande sittande på bänkar. De flesta av dem låter sig identifieras. Längst till vänster sitter iförd vikingahjälm Saxo Grammaticus, till höger om honom Per Henrik Ling och till höger om honom Saxo möjligen Oscar Antonsson själv i diskret självporträttform. Karl XII:s karaktärsdrag är lätt igenkännbara och till höger om kungen tronar bryggaren Axel Andersson själv, inte minst identifierbar genom vårtan på höger kind. Den livsbejakande, alls inte magerlagde manspersonen med munkliknande utstyrsel i mitten har tolkats som

föreställande Sam Ask, flankerad av en studentska och prinsessan Uarda. Mannen som fyller en bägare är bryggmästaren Robert Henriksson, välkänd i staden under sin verksamma tid vid bryggeriet. Till höger om honom sitter August Strindberg, ovanför vilkens huvud en yngre Otto Lindblad anför tonen. Mannen vid den högra bordsänden uppvisar utseendemässigt och beträffande klädedräkten alltför många likheter med kung Christian II enligt samtida 1500-talsporträtt för att undgå misstankar att föreställa denne.

Bild 2 föreställer Lunds mer kända Jätten Finn. Här s trovärdigt vis åte dräkter med enskiljerna.

Bild 3 anspelar på den berömda promotionen i domkyrkan midsommarafton 1829. Universitetets prokansler var förhindrad att närvara och i hans ställe trädde Esaias Tegnér, som vid den tiden var biskop i Växjö. Lunds studenter hade bjudit in den danske diktaren Adam Oehlenschläger, som närvarade vid promotionsakten. Tegnér inledde med att läsa en dikt, som erinrade om hans välkända epilog från 1820, då han själv varit promotor. Den epilogen är hart när ett under av vältalighet. 1829 genomförde Tegnér ett förberett improviserat infall. Att han var förberedd omvittnar de strofer han läste. De hade skrivits kvällen före.

Effekten uppges ha varit överväldigande och blott kyrkorummets helgd hindrade promotionsgästerna från att de uttryck för jublande bifall. Denna händelse tillmätts då skandinavismen på allvar började göra sig märkbar kring århundradets mitt stor symbolisk betydelse. På bilden har de båda skalderna stigit av Pegasus och fortsätter till fots mot vad man kan förmoda är skaldehimlen och den andliga odödligheten. Båda är krönte med lager.

Avslutande delen av *Prolog* vid magisterpromotionen 1829

— — —
 Innan du börjar likväl din lagerfördelning, så skänk mig en, den är icke för mig, men i en vill jag adla dem alla. Skaldernas Adam är här, den nordiske sångarekungen, tronarvingen i diktningens värld, ty tronen är Goethes. Visste blott Oscar därom, han gäve sitt namn åt min han nu är det icke i hans och än mindre mitt, men i sångens, i den evärdeliges namn, förnummen i Hakon och Helge, som jag dig bjuder en krans, han är vuxen där Saxo har Söndringens tid är förbi, (och hon borde ej funnits i andfria, oändliga värld) och besläktade toner som klinga sundet utöver förtjusa oss nu, och synnerligt dina. Därföre Svea dig bjuder en krans, jag förer dess talan; tag den av broderlig hand och bär den till minne av dag

Bild 4 illustrerar, enligt Wahlöö, det stora och även "kända" slagsmålet mellan "studenter och borgare på 1860-talet". Problemet är dock att detta trots enveten skallgång i minnesdokumenterande litteratur med lundensisk anknytning inte stått att återfinna. Däremot finns det åtskilliga vittnesbörd om hårdhäntheter mellan studenter och framför allt gesäller. Lund var på det hela taget under 1700-talet en stad med många våldsytringar. Lund var en föga betydelsefull stad med universitet, men knappast någon industri av större betydelse, en stad med stor krogtäthet och sorgliga sanitära förhållanden förhärskade i allmänhet. Ett studium av den polisiära historien berättar att stadens gator inte var säkra sedan mörkret fallit. Akademiens studenter drack då och då mycket tappert. Vid de tillfällena kunde de få för sig att slåss inbördes. I teorin mer eller mindre oskyldiga upptåg kunde lätt urarta och "nattebuller" sluta i vederbörlig misshandel. Stundom yttrade sig den ömsesidiga animositeten mellan studenter och arbetande ungdom i rena holmgångar, då tillhyggen användes, inga fula knep underläts att brukas, då blodvite uppstod och risken för allvarliga fysiska skador var stor. Detta mer eller mindre präglade 1700-talet. Även bönderna och deras drängar från den kringliggande landsbygden och studenterna var fiender. Enligt William Karlsson var marknadsdagarna alltid oroliga, "då studenterna och den till staden inkomna lantbefolkningen ofta råkade i slagsmål". Han framhåller de bekymmer som orsakades av de "ständigt förekommande bråken mellan studenter och stadens hantverks-gesäller och lärgossar, oroshårdar som omtalas i andra källor

från tiden. Gesällerna var ett hårdfjallat släkte och studenterna inte stort bättre. Dessa kände sig som akademiska medborgare ett strå vassare än de förra och satte hårt mot hårt." Leonard Holmström har i sin uppsats "Hågkomster från 1860-talets studentliv i Lund" i första delen av *Under Lundagårds kronor* berättat: "De ännu på 1850-talet så vanliga bataljerna emellan studenter och yrkesarbetare, vartill jag som skolpilt ej sällan varit vittne, hade nu mest domnat av, dock ej helt upphört. De ville gärna blossa upp vid majtiden." Själv klarade sig Holmström oantastad genom åren i Lund, "även då jag av stolthet ej undvek, utan synbarligen helt lugnt passerade genom hela skaror av gesäller, samlade i slagmålsyfte." I den andra delen av *Under Lundagårds kronor* medverkade O Ingstad med "Några lunda-original och tidsbilder från 1860-talet" och däri kan man läsa:

"Hvad särskildt studentkåren beträffar, var det nog inte utan att man ännu på 60-talet hos denna kunde spåra en smula efterdyning från den tid, då, annat gammalt att förtiga, Lundagård var omgivet av en mur och icke fick beträdas av profanum vulgus. Här hade studenterna således ett slags fästning, bakom hvars murar de kunde söka skydd, om de för hårdt ansattes av stadens gesäller, med hvilka de lågo i ständiga fejder. Fullkomligt avblåsta voro dessa fejder icke ett stycke in på 60-talet, då man ännu kunde få höra om enskilda nappatag mellan studenter och gesäller, där det kunde gå hett nog till." Bilden kan sålunda vara Antonssons illustration av en av de sista bataljerna som på 1920-talet mycket väl kan ha levat kvar i den muntliga traditionen. Idag framstår inget enskilt slagsmål på 1860-talet som vare sig värre eller mildare än något annat.

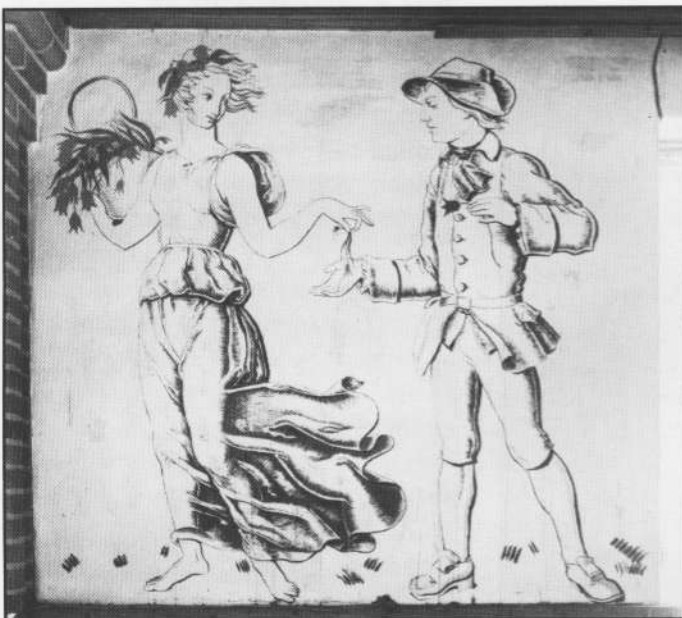

Bild 5 alldeles ovanför ingångsdörren till lokalen är tämligen idyllisk och visar hur en flicka ger en gosse blommor. Medan tösen förföriskt och med trånande blick betraktar pågen förefaller denne vara mer intresserad av blommorna än giverksan. Det synes svårt att ställa denna bild i relation till någon konkret händelse i den lundensiska historien. Däremot kan personerna anspela på förebilder rent fysionomiskt.

Bild 6 är signerad *Oscar Antonsson 1929*. Det finns ett antal äldre bilder som visar resenärer på väg mot staden. Det handlar om studenter som är på väg till en termin och studierna, om vägfarande ute i något ärende eller bara på väg genom staden, om bönder på väg in till marknaden. Bilden anspelar rimligen på att det är marknadsdag i Lund och de vägfarande har passerat förbi tullporten och hunnit ett stycke in i staden, där de hamnar i vimlet bland marknadsbesökare. Paret till höger kan vara en dräng och en piga som till fots tagit sig till Lund. Pigan kastar nyfikna blickar på borgarflickans kläder och borgarflickan, som går med sin mor, tittar tillbaka på uppenbarelsen från landet. Kvinnan och barnet till höger kan vara stadsinnevånare, kanske en tjänsteflicka som tar herrskapets dotter med till marknaden.

Bild 7 för tankarna till det faktum att lundaborna gouterade att per tåg fara till kusten och njuta solmättade somrardagar vid Bjärreds stränder. Till vänster har en familj, far, mor och gosse, slagit sig ned. Fadern försöker läsa *Lunds Dagblad*, men ett följe av diverse varelser i form av triton, najader, varav den ena färdas på ett snäckskal draget av ett par vattenväsen, en amor med båge och pilkoger. I fjärran synes en båt vid horisonten. Av gester-na att döma är strandfamiljen tilltalade av det uppdykande följets störande av lugnet.

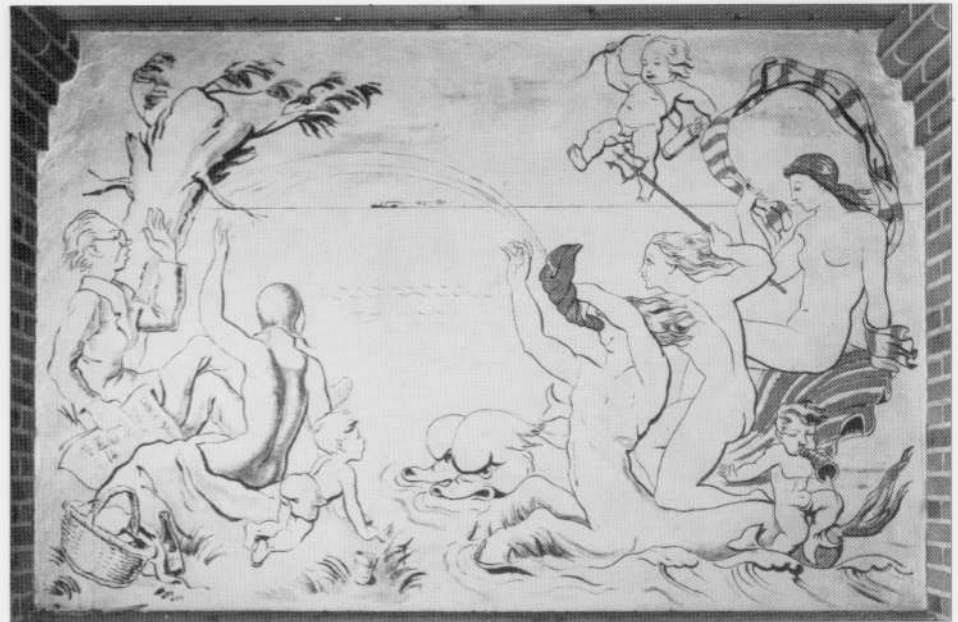

Bild 8 visar Karl XI på den andalusiska hingsten *Briljant* under slaget vid Lund den 4 december 1676. Att strids-scenen är från *Möllevången* framgår av möllan till vänster. I fonden rasar striden och man ser i stridsvimlet röken från avfytrade kanoner, hästar som stegrar sig, hästar som störtat, soldater som stupat, krigsfolk som slåss. Historiens musa blundar inför anblicken av det blodiga slaget, en maskulin ungdomlig uppenbarelse håller ödets våg, vars ena skål syns vara på väg att sänkas, antagligen till svensk fördel, eftersom ett kerubli-knande väsen är på väg att placera en segerkrans på Karl XI:s hatt.

Litteratur

- Agri, Janne: *Anteckningar om Lunds borgare på 1740-talet*, Föreningen Det gamla Lund XX, Lund 1938
- André, Annika och Högstedt, Christina: *Kartornas Lund, 1580-talet till 1950*, Gamla Lund, förening för bevarande av stadens minnen, årsskrift 72, Lund 1990
- Blomqvist, Ragnar: *Lunds historia, 1. Medeltiden och 2. Nyare tiden*, Lund 1951 och 1978
- Carlquist, Gunnar: *Lund på 1690-talet. 1691 års sjättepenningsslängd med upplysande anmärkningar, 1. Klemens och Drottens rotar*, Föreningen Det gamla Lund V, Lund 1923
- Håkansson, Arne: *Sålt: Gamla bryggeriet ska bli bostäder*, *Arbetet* 18 augusti 1976
- Karlson, William: *Från Lund och Lundagård*, Lund 1956
- Karlsson, Bengt: *Bir på bryggeriet och hos Jöns i Tomegap*, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 9 juni 1991 (Häri namnges Nils Ludvigs far felaktigt som Ola Svensson; hans namn var i själva verket Andreas Olsson)
- Kristiansson, Göran: *Riv inte bryggeriet!* *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 7 augusti 1977
- Ludvig, Nils: *Ur anteckningsboken*, *Lunds Dagblad* 13 augusti 1955
- Ludvig, Nils: *Ur anteckningsboken*, *Lunds Dagblad* 4 februari 1956
- Lund och utställningen 1907*, Lund 1907
- Nilsson, Staffan: *Bryggerier i Sverige. En kulturhistorisk inventering*, Rapport Riksantikvarieämbetet 1983:4, Stockholm 1983
- Ryding, Otto: *Lund utanför vallarna, del I. Bevaringsprogram*, Lund 1991
- Truedsson, Hans: *Arbetarrörelsen i Lund under epoken 1850 till 1950*, Lund 1958
- Under Lundagårds kronor. En minneskrans vid tvåhundrafemtioårsfesten af gamla studenter*, Lund 1918
- Under Lundagårds kronor. Minnen upptecknade af gamla studenter. Ny samling*, Lund 1921
- W.W. (=Wahlöö, Waldemar): *Dessa konstverk räddas från rivning*, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 12 mars 1978

Grafisk form, sättning samt kartan omslagets främre insida, planskissen s 13: Anders Blom

Det gamla bryggeriets paradbyggnad mot Kävlinge-
vägen ska byggas om till fastighet innehållande sexton
lägenheter. Fasaden mot Kävlingevägen bevaras, men
förändringarna inne i byggnaden blir genomgripande.

Denna skrift berättar i ord och bild om den gamla
bryggeritomtens historia och placerar själva bryggeri-
näringen i Lund i ett historiskt perspektiv.

Här dokumenteras också de muralmålningar Oscar
Antonsson utförde i källaren Tre Tunnors festvåning.
Det har visat sig omöjligt att ta tillvara dem i samband
med ombyggnaden.

Utgiven av Ove Linde
BERA Beragården
240 10 Dalby

Bryggerigården fotograferad före tillkomsten av 1904 års huvudbyggnad vid Kävlingevägen. En uppgift anger att bilden ska ha tagits under 1890-talet. Mannen med hunden är nattvakten Jöns Olsson. Bakom honom till vänster står disponent Oscar Löfvall. Mannen i den vita västen är bryggmästare W Fritsche.

